

27/11/12

Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης

Introductory Lectures on Psycho-Analysis, 1916, Τόμος XV

«Διάλεξη XIV: Wish-Fulfillment»

Κατά την μετατροπή του *‘ασυνείδητου’* σε *‘συνείδηση’* θα πρέπει να θυμηθούμε εν συντομία τι πραγματικά βιώνει ο ασθενής και να μην θεωρήσουμε ότι ο Freud υπεισέρχεται σε αυθαίρετες υποθέσεις περί των μηχανισμών που λαμβάνουν χώρα στο όνειρο προκειμένου να *‘εκπληρωθούν’* βαθιές ασυνείδητες *‘επιθυμίες’*. Κατ’ αρχάς, ο ασθενής στην ανάλυση αναγνωρίζει κάτι που ως τότε δεν γνώριζε επειδή αυτό βρισκόταν σε μία περιοχή του μυαλού του που το έχουμε ονομάσει *‘πρό-συνείδητό’* και επίσης αντι-καθεκτικά παρέμενε εκεί επί μακρόν. Αυτό, αμέσως επενδύεται από πολύ έως υπέρμετρα και καθίσταται *‘λέξη’*. Εν τω μεταξύ, ένα απέραντο σύνολο *‘πραγμάτων’* τοπογραφικά παραμένει *‘ασυνείδητο’* κάτω και από το προσυνείδητό του ασθενή. Αυτός αναγνωρίζει ότι κάτι επιπλέον του συμβαίνει: το *‘συναίσθημά’* του (π.χ. η έκφραση άγχους) οφείλεται στο ότι όσες *‘λέξεις’* κι αν πει με την βοήθεια της ανάλυσης τα αποτελέσματα θα είναι κατώτερα των προσδοκώμενων. Το παράδοξο δε είναι ότι για κάθε καινούργια *‘λέξη’* το *‘συναίσθημα’* που απορρέει εκ των *‘πραγμάτων’* του ασυνείδητου του γίνεται εντονότερο - τουλάχιστον για κάποια αρχικά στάδια ανάλυσης. Αυτό δεν μας εκπλήσσει αφού ο ασθενής γνωρίζει ότι η αναστάτωση που του προκαλεί η κάθε συνειδητοποίηση στα υπό προ-συνειδητοποίηση μέρη είναι ποσοτική και τεράστια: *δεν θέλει θεωρίες, αποτελέσματα, μας λέει ότι θέλει*. Όμως, έχουμε τονίσει αυτό που ο Freud μόνον εξ απαλών ονύχων είχε θίξει: μία *‘λέξη’* δεν είναι το τέλος της πορείας στη συνειδητοποίηση. Υπάρχει, φερ’ ειπείν, κλινικός που να μην γνωρίζει ότι δεν πρέπει να χαίρεται πολύ επειδή ο ασθενής του είπε μια καινούργια *‘λέξη’* συνειδητά αφού στην επόμενη συνεδρία θα την έχει σχεδόν ξεχάσει; Διότι, όπως θα μας πει ο κάθε ασθενής (*εαυτός μας ή άλλος*), οι *‘λέξεις’* της συνείδησης επαναπωθούνται εν μέρει και επανεμφανίζονται, εν μέρει, *‘παραμορφωμένες’*. Πράγματι, αν η *‘αρχή της σταθερότητας’* ισχύει σε κάθε επίπεδο ψυχικής λειτουργίας τότε είναι σίγουρο ότι στο επίπεδο της συνείδησης αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο επειδή αυτή την δημιουργήσε αυτή την *‘αρχή’* για την εξυπηρέτησή της και μάλιστα με τόσο αναντίρητο τρόπο. Γι’ αυτό το λόγο ο ασθενής δεν θα πάψει ποτέ να λέει ότι η ανάλυσή του δεν του έδωσε ακριβώς αυτό που ήλπιζε: του έδωσε κάτι λιγότερο και διαφορετικό ήτοι, μία *‘λέξη’* η οποία αίφνης τον εισήγαγε σε μία *‘άλλη’* που δεν έχει λεχθεί ακόμη και που πιθανόν ποτέ δεν θα την μάθει. Όντως, το ατελείωτο των *‘λέξεων’* μας πείθει ότι αυτές δεν βρίσκονται μόνο στη *‘συνείδηση’* αλλά και στο *‘ασυνείδητο’* όπως έχουμε τονίσει σε κάθε ευκαιρία. Εξ ου άλλωστε και τα γνωστά μας *‘ασυνείδητα συναισθήματα’* που σαν *‘ξένα σώματα’* περιγράφονται εμφαντικά από κάθε ασθενή.

Έχοντας αυτές τις υπενθυμίσεις κατά νου, ας πούμε τώρα ότι ο Freud ασχολείται σ’ αυτή του την διάλεξη με την *‘Επίτευξη της Επιθυμίας’* ως τον μοναδικό σκοπό του *‘ονείρου’*. Διότι αν το *‘όνειρο’* προάγει το μοναδικό κλινικό ζήτημα των *‘λέξεων’* και των *‘συναισθημάτων’* των *‘πραγμάτων’* πριν απ’ αυτές τότε θα έχει εκπληρώσει ένα ύψιστο σκοπό. Αν η ασυνείδητη - φυσικά, περί αυτής πρόκειται - *‘επιθυμία’* είναι μία *‘τιμωρία’*, *‘αγχώδης’* αναζήτηση ηδονής ή, μία εν γένει *‘ευχή’* του προσυνείδητου το *‘όνειρο’* πάντοτε θα έρθει ως αρωγός τους να τα εκπληρώσει έστω κι αν η *‘λογοκρισία’* προσπαθήσει να τα απαγορεύσει. Κι’ όλο αυτό οφείλεται κυρίως στις *‘λέξεις’* του ασυνείδητου που με την *‘ατέλεια’* που τις χαρακτηρίζει δημιουργούν αφενός πίεση συνειδητοποίησης και αφετέρου προσπάθεια σταθερότητας. Σ’ αυτό έχουν καταλυτικό ρόλο τα *‘υπολείμματα της προηγούμενης μέρας’*. Αυτά δίνουν κάθε ευκαιρία για ελεύθερο πεδίο έκφρασης εξ αιτίας της ομοιότητας που τα χαρακτηρίζει με την *‘ενοχή’*, την *‘τιμωρία’*, τη *‘σεξουαλική επιθυμία’*, την *‘ευχή’* για κάτι περισσότερο στη ζωή - πράγματα της απόλυτης καθημερινότητας που οι ασυνείδητες *‘λέξεις’* μαζί με τα *‘ασυνείδητα συναισθήματα’* δεν χρειάζονται μεγάλη προσπάθεια για να βρουν τα όμοιά τους στο εδώ και τώρα του χώρου της ψυχανάλυσης των ελευθέρων συνειρμών.

Ο ασθενής όλα αυτά τα αντιλαμβάνεται και τα περιγράφει. Αυτό που δεν αντιλαμβάνεται είναι το άλλο, το *‘φυλογενετικό’* *‘ασυνείδητο’*, στο οποίο τόσο ξεκάθαρα επανέρχεται ο Freud σ’ αυτή τη διάλεξη. Μήπως εδώ, αναρωτιέται ο αναγνώστης, ο Freud κάνει μία αυθαίρετη υπόθεση; Ας προσέξουμε όμως περισσότερο τι λέει ο ασθενής. Αυτός δεν νοιάζεται για την *‘φυλογενέσή’* του, δεν γνωρίζει την αιτία της ύπαρξής του, ποτέ δεν θα τη γνωρίζει εφόσον διέπεται από την *‘αρχή της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας’*. Γνωρίζει όμως ότι έχει *‘δύναμη’* μέσα του επειδή έχει *‘πράγματα’* στο ασυνείδητό του και το τονίζει αυτό σε κάθε περίπτωση. Ο ασθενής το μόνο που θέλει είναι να πει τη *‘λέξη’* που δεν λέγεται επειδή η αντικάθεξη παρεμβαίνει τόσο καθοριστικά και βιώνει τη μονότονη ζωή του να του γίνεται τόσο αβάσταχτη με όλη αυτή τη λίμπιντο που δεν εκφράζεται. Χρειάζεται συνεπώς κάποια ενέργεια για να υπερικήσει αυτή τη κατάσταση και να εκφράσει αυτό που βιώνει ως *‘φύση του’*. Μόνον το ήρεμα ηφαιστειακό *‘ασυνείδητο’* του βαθέως *‘φυλογενετικού’* κυττάρου του μπορεί να του δώσει υπό μορφή ανεπαίσθητου ίχνους αυτό το κάτι παραπάνω που χρειάζεται για να *‘ρθει’* στη συνείδηση το προσυνείδητο και να εκπληρωθεί η *‘επιθυμία’*. Και φυσικά, τη νύχτα που οι *‘λέξεις’* του ασυνείδητου και οι της ημέρας ναρκισσιστικές ατυχίες συνταιριάζουν μεταξύ τους η ευκαιρία για την εκ νέου ανόδου των *‘λέξεων’* στη συνείδηση είναι μοναδική. Έτσι, το *‘όνειρο’* σώζει. Ο ασθενής δεν οφείλει να υποθέτει τίποτα, απλώς βρίσκει τη *‘λέξη’* του μέσα από την αμφίδρομη *‘δουλειά του ονείρου’* όπου οι *‘παραμορφώσεις’* γίνονται αυτόματα είτε από την *‘αρχή προς το τέλος’* (σελίδα 223) είτε από το *‘τέλος προς την αρχή’* (σελίδα 213). Την επομένη του *‘ονείρου’* ο ασθενής έρχεται αλλαγμένος στην ανάλυση επειδή αυτή υπεισήλθε στο ρεπερτουάρ του *‘ονείρου’* του παρά για το αντίθετό του. Τόσο ανεπαίσθητη οφείλει να είναι η δουλειά της ανάλυσης!

«Διάλεξη XV: Uncertainties and Criticisms»

Αν ο αναγνώστης έχει παρακολουθήσει εκ του σύνεγγυς την συνέπεια της μεταψυχολογικής σκέψης του Freud τότε ούτε *‘αβεβαιότητες’* ούτε *‘κριτικές’* μπορεί να υπάρχουν. Ο ίδιος ο συγγραφέας γνωρίζοντας προφανώς την εγγενή δυσκολία μη αμφισβήτησής του από επαγγελματίες εκτός του ψυχαναλυτικού χώρου δικαίως θεωρεί *‘περαιτέρω’* έρευνα ως δεδομένη προσπάθεια. Αποδεικνύει, παραδείγματος χάριν, πέραν πάσης αμφιβολίας ότι οι *‘λέξεις’*, δηλαδή, η κοινή γλώσσα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι είναι καθ’ εαυτή μία *‘ονειρική παραφθορά’* η οποία έχει όλα τα στοιχεία της *‘παραμόρφωσης’* που

διαρκώς διορθώνονται τεχνηέντως μέσα από *`γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες`* που χρησιμοποιεί. Γλώσσες με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά διορθωτικών μηχανισμών όπως κατ' εξοχήν είναι η Ελληνική ή άλλες Ευρωπαϊκές γλώσσες δεν πρέπει να μας παρασύρουν στο να αγνοούμε το ονειρικό στοιχείο της καθημερινότητας που βιώνουμε αφού ως ασθενείς διαρκώς προβληματιζόμαστε γι' αυτό κατά την χρήση των *`λέξεων`*. Μονίμως υπάρχει η αμφιβολία του τι εννοεί ο διπλανός μας που προφανώς παλεύει και ο ίδιος για κάτι που θέλει να συνειδητοποιήσει. Σε λιγότερο εξελιγμένες - δηλαδή αμυντικές - γλώσσες, όπως μεταξύ πολλών είναι η *`Κινεζική`*, *`τέσσαρις χιλιάδες λέξεις`* είναι αρκετές για να καλύψουν επαρκή επικοινωνία ανθρώπων επειδή κατ' αυτών χρησιμοποιούνται πλήθος κινήσεων του σώματος, μανιερισμών και διαφοροποιημένων ηχητικά φθόγγων. Αυτά καθιστούν την κατανόηση πλήρη αν και με πολύ λιγότερη νοηματική, συμβολική και συνεπώς ανακλυτική αντιπροσώπευση συνειδητού και ασυνειδήτου. Σίγουρα το *`αδιάφορο`* {μεταψυχολογικός όρος του Freud} των ανωτέρω σωματικών εκδηλώσεων ούσα η πρώτιστη λιβιδινική επένδυση και εκφόρτιση είναι απείρως ασφαλέστερος τρόπος συμπλήρωσης του *`απροσδιόριστου`* των *`λέξεων`* όσον αφορά την *`εκπλήρωση της επιθυμίας`* απ' ότι είναι οι *`γραμματικοί κανόνες`* και άλλες υποκατάστατες *`λέξεις`* που προσπαθούν να τιθασεύσουν αυτό το *`απροσδιόριστο`*. Έτσι, οι ασυνείδητες *`λέξεις`* και τα *`ασυνείδητα συναισθήματα`* τους μαζί με εκείνα των *`πραγμάτων`* που τόσο πολύ βασανίζουν τον ασθενή είναι απείρως λιγότερα. Αν η *`κριτική`* και η *`αβεβαιότητα`* επ' αυτών των θεμάτων προβάλλει το επιχείρημα της αναχαίτισης του πολιτισμού μέσω της ενίσχυσης του *`προσυνειδητού`* και της *`λογοκρισίας`* αυτό δεν φαίνεται να αφορά τον Freud ή τον κλινικό. Η δυναμική των ψυχικών μερών όπως θα μελετήσουμε σύντομα είναι *προκαθορισμένου χαρακτήρα* και δεν επηρεάζεται από εξωτερικές καταστάσεις. Αφετέρου η κάθε *`κριτική`* οφείλει να γίνεται σε κλινικό επίπεδο, δηλαδή σ' αυτό που διευκολύνει τη θεραπεία του νευρωτικού ασθενή. Αυτός ζητάει βοήθεια για το προσωπικό του πρόβλημα και ναρκισσιστικά διακείμενος ουδόλως τον αφορά η κάθε είδους παρότρυνση να θυσιάσει τον εαυτό του προς χάριν του κοινωνικού συνόλου.

Introductory Lectures on Psycho-Analysis, 1917, Τόμος XVI

«Διάλεξη XVI: Psycho-Analysis and Psychiatry»

Στο πλαίσιο της χρήσης της *γλώσσας* ο Freud ποτέ δεν θα βρεθεί αντιμέτωπος μ' αυτήν. Όπως έχουμε δει ο σεβασμός του για τις *`λέξεις`* έχει υπάρξει απερίοριστος διότι επ' αυτών στηρίζεται ολόκληρη η *`ασυνείδητη`* κληρονομιά των άγνωστων *`πραγμάτων`* που μεταφέρονται από γενεά σε γενεά καθώς και των ατομικά δημιουργούμενων *`λέξεων`* και των ενεργών τους *`συναισθημάτων`*. Σίγουρα η χρήση της *`επιστήμης`* απερρίφθη από πολύ νωρίς από τον Freud ως εργαλείο κατανόησης του *`ασυνειδήτου`* επειδή οι *`λέξεις`* της μιλάν για *`λέξεις`* - η *`επιστήμη`* που επιστατεί επί της γνώσης. Πρόκειται για μία *αυνανιστική* διαδικασία βασισμένη στην ταυτολογία που όταν διεπιστώθη από τον Freud κατά την επεξεργασία του "Σχεδίου" του απεφάσισε να εγκαταλείψει για πάντα την *`επιστημονική`* μελέτη των ψυχικών πραγμάτων. Ως γνωστόν δε τότε έφτασε στην ανακάλυψη των *`ελευθέρων συνειρμών`*. Τώρα είμαστε σε θέση να πούμε ότι σκοπός αυτής του της μεθόδου των *`ελευθέρων συνειρμών`* ήταν η διακοπή της αυνανιστικής λιβιδινικής υπερεπένδυσης των *`λέξεων`* με *`λέξεις`* και η εκ των μετόπισθεν ώθησή τους προς την *`συνείδηση`* μέσω της χρήσης του περιήμου και εν πολλοίς παρεξηγημένου *`ασυνείδητου συναισθήματος`* που καθώς ζητάει εκφόρτιση προκαλεί την τυχαία ανεύρεση της *`λέξης`* του *`προσυνειδητού`* και την συνειδητοποίηση.

Αυτή η κλινική διαδικασία που από εδώ και εφεξής θα είναι απόκτημα της Φροϋδικής μετα-ψυχολογίας μας απασχολεί ολοένα και περισσότερο αποτελεί δε το υπόβαθρο της σχέσης *`ψυχιατρικής`* και *`ψυχανάλυσης`*. Πράγματι, για τον κάθε ψυχαναλυτή η *`ψυχιατρική`* ως *`επιστήμη`* και συνειδητοποιημένη γνώση είναι μέγα επίτευγμα στο βαθμό που την χαρακτηρίζει συνέπεια και περιγραφική αντίληψη και μελέτη του εξωτερικού φαινομένου που κατά τον παρατηρητή-ψυχίατρο ονομάζεται *«ψυχική νόσος»*. Το πρόβλημα, μας επισημαίνει ο Freud, είναι με κάποιους *`ψυχιάτρους`* οι οποίοι μη αντιλαμβανόμενοι τους ασθενείς τους στην *`συναισθηματική`* τους διάσταση παραμένουν σε κάποιο είδος αυνανιστικής σχέσης με την επιστήμη τους επιχειρώντας με επιστημονικές *`λέξεις`* να θεραπεύσουν την νόσο αγνοώντας το *`συναίσθημα`* του ασυνειδήτου. Ο Freud έχοντας ο ίδιος ταλαιπωρηθεί τα μέγιστα και επί μακρόν επ' αυτού του θέματος εκφράζει την σχέση *`ψυχιατρικής`* και *`ψυχανάλυσης`* με τον πλέον γλαφυρό τρόπο.